

Олена Олькіна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

УДК 342.728

Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи як елемент взаємодії громадянського суспільства з бізнесом

Традиційно громадянське суспільство розглядається як передумова функціонування правової держави, сфера реалізації та задоволення соціальних потреб, інтересів різних верств населення України.

У межах поняття «громадянське суспільство» справедливо виокремлюють теоретико-аналітичний та нормативний параметри. «У першому випадку воно використовується як теоретична категорія для аналізу й пояснення явищ соціальної реальності. У цьому змісті, громадянське суспільство — категорія, що позначає специфічну сукупність суспільних комунікацій і соціальних зв'язків, інститутів і цінностей, головними суб'єктами яких є: громадянин зі своїми громадянськими правами й громадські (не політичні й не державні) організації: асоціації, об'єднання, суспільні рухи й громадські інститути. У другій характеристиці громадянське суспільство має переважно статус нормативної концепції, що сприяє мотивації й мобілізації громадян та інших соціальних суб'єктів на розвиток різного змісту і форм гро-

мадянської активності» [1, с. 25–26]. Спільним для обох параметрів громадянського суспільства є така його інституційна складова як громадські організації (об'єднання), діяльність яких унормована як Конституцією України, так і поточним законодавством.

Однак на нормативно-правовому та науково-теоретичному рівні набули розвитку лише їх статусні характеристики та взаємодія з органами публічної влади, що створює правову прогалину, безпідставне звуження впливу на сферу підприємницької діяльності. Оскільки бізнес також відносять до інститутів громадянського суспільства, через втілення приватних інтересів окремих осіб, актуальним є співвіднесення та виявлення ефективних форм взаємодії громадських об'єднань та юридичних осіб, що займаються підприємницькою діяльністю в межах функціонування громадянського суспільства.

Теоретичне підґрунтя інституціоналізації громадських об'єднань зі статусом юридичної особи сформулювали Е. Анцут, О. Ващук, Н. Гаєва,

С. Грудницька, М. Менджул, А. Москаленко, Т. Руцинська та інші науковці. Проте здебільшого їх дослідження стосувались галузевої (конституційно-правової, адміністративно-правової, цивільно-правової, господарсько-правової) характеристики статусу громадських об'єднань або окремих аспектів їх функціонування.

Метою цієї статті є комплексне обґрунтування переваг створення громадських об'єднань зі статусом юридичної особи шляхом виділення їхніх прав, та концептуалізація їхньої взаємодії з бізнесом.

Сучасне національне суспільство є не просто сукупністю людей, що проживають в одній державі, а складним структурно-функціональним утворенням. Його упорядкування пояснює полісекторна теорія, за якою організації «третього сектору» відрізняються від організацій першого сектору, до яких відносять державні організації, та організацій другого сектору, що охоплюють прибуткові організації (бізнес). При цьому, функціонування всіх секторів відбувається за допомогою створення відповідних юридичних осіб, а вони у свою чергу опосередковують реалізацію громадянами України права на підприємницьку діяльність (господарські товариства тощо), участь у об'єднаннях громадян (політичні партії, громадські організації) та управління публічними справами (через органи державної влади та місцевого самоврядування).

Громадські організації є найчисленнішою й найрізноманітнішою групою організацій третього сектора, до ознак якого відносять : 1) недержавний (неурядовий) характер організації; 2) самоуправління; 3) добровільність; 4) некомерційність; 5) неприбутковість; 6) корисність організації для своїх членів і для суспільства у цілому [2, с. 6]. Однак, Н. П. Гаєва наголошує на умовності цього поділу, оскільки «під термін «третій сектор» згідно з національним законодавством підпадає лише частина громадських організацій, зокрема

непідприємницьких, а підприємницькі громадські організації мають охоплюватися другим сектором» [3, с. 67].

З цією думкою важко погодитися, адже поділ громадських організацій на підприємницькі та непідприємницькі не відповідає їх правовій природі, яка зумовлена їх роллю у функціонуванні громадянського суспільства та зафіксована у положеннях Конституції України та Законі України «Про громадські об'єднання», де у ч. 5 ст. 1 встановлюється, що «громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку» [4].

Разом з тим, чинне законодавство України виокремлює два види громадських об'єднань:

- громадська організація - це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи;

- громадська спілка - це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи [4].

Таким чином, було подолано прогалину, на яку звернув увагу Європейський Суд з прав людини у рішенні від 03.04.2008 р. у справі «Корецький та інші проти України», де зобов'язав Україну окрім іншого змінити законодавство у цій галузі так як воно порушує статтю 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод право на свободу об'єднань і мирних зборів. У контексті обставин справи Європейський суд з прав людини акцентував увагу на таких недоліках законодавства як обмеженні права юридичних осіб виступати засновниками громадських організацій, територіальні обмеження діяльності місцевих організацій, занадто складні процедури державної реєстрації громадських організацій, а також забороні громадським організаціям безпосередньо здійснювати господарську діяльність [5].

Надання можливості виступати засновниками громадських об'єднань юридичним особам приватного права — так зване вторинне право на свободу об'єднання (через створення інших юридичних осіб та колективне членство). Уявлення про те, що через діяльність юридичних осіб реалізуються права людей, конкретних громадян, давно сприйнято і Європейським судом з прав людини. Таким чином, «юридичні особи приватного права» — не тільки інші громадські об'єднання, але й господарські товариства, кооперативи і т. д., — зможуть брати участь в об'єднаннях громадян [6].

Проте суто приватноправовий підхід до конструювання Закону України «Про громадські об'єднання» в одних питаннях дозволив виправити ситуацію, а в інших створив нові суперечливі норми, які порушують свободу об'єднання. Зокрема, як справедливо відмічають С. М. Грудницька, Т. П. Руциньська, він обмежує права колективів, так само як і обмежує право фізичних осіб виступити в тандемі з юридичними особами у заснуванні громадської спілки [7, с. 101].

Натомість, видається необґрунтованим зауваження Т. П. Руциньської про те, що «Закон не виправдано обмежує права участі у громадських об'єднаннях юридичних осіб публічного права — державних, комунальних підприємств, інших організацій та установ, створених розпорядчим актом державного органу або органу місцевого самоврядування» [8, с. 64], що спричинене спеціально-галузевим підходом до дослідження діяльності цих інститутів громадянського суспільства. Якщо звернутись до аналізу конституційних норм, які регламентують функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, то на підставі ст. 19 Конституції України можна зробити висновок, що до них застосовується метод імперативного регулювання, чіткі законодавчі обмеження у повноваженнях та формах діяльності.

Отже, юридичні особи публічного права мають займатись тим для чого були створені, а брати участь у громадських об'єднаннях можуть лише в разі внесення відповідних змін у Конституцію України. Крім того, неможливість участі органів державної влади та місцевого самоврядування у громадських об'єднаннях зумовлена їх різною соціально-правовою природою, адже перші задовольняють публічні інтереси суспільства, а другі — приватно-групові інтереси.

При цьому, впровадження цих інтересів у соціальну дійсність здійснюється лише шляхом реалізації прав та обов'язків в межах різних правовідносин, а брати участь у правовідносинах мають можливість тільки громадські об'єднання, що набули статусу юридичної особи внаслідок державної реєстрації.

З огляду на широке різноманіття юридичних осіб, а також сфер їх функціонування; значення для держави, суспільства, окремих соціальних груп та індивідів доцільно застосовувати міждисциплінарний підхід до виявлення їх сутності. Так, у контексті розкриття соціально-правової природи юридичної особи, цікавим є визначення В. М. Кравчука: «Юридична особа — це організація, що створена у передбаченій законом організаційно-правовій формі з метою реалізації правомірних інтересів певних осіб та задоволення суспільних потреб шляхом самостійної участі в цивільних правовідносинах від власного імені на засадах майнової відокремленості» [9, с. 3]. Однак, цивілістика є лише однією зі сфер активності юридичних осіб, а якщо взяти до уваги їх видове різноманіття, зокрема діяльність юридичних осіб публічного права, то можна з упевненістю стверджувати наявність у них конституційної та адміністративної правосуб'єктності.

Поряд із цим, необхідно, як вірно зазначає І. Г. Виграненко, розрізняти терміни «юридична особа» і «статус юридичної особи». Науковець вва-

жає, що юридична особа – це загальноприйняте поняття, що означає організацію, наділену статусом юридичної особи [10, с. 37]. Під статусом юридичної особи слід розуміти правове становище організації, яке характеризується комплексом прав і обов'язків суб'єкта цивільного права [10, с. 39]. Цікавою також є позиція В. Гайворонського, за якою «статус юридичної особи є її правосуб'єктністю, тому визнання установи, підприємства юридичною особою – це і є визнання їх правосуб'єктності» [11, с. 95 – 96].

Продовжуючи наведені думки, на законодавчому рівні слід розширити сферу функціонування юридичних осіб, виокремити різні види правосуб'єктності, що виходять зі статусу організації як юридичної особи, які у свою чергу надають їй можливість бути носіями широкого кола прав і обов'язків та брати участь у галузевих правовідносинах. Унормування та структурування конструкції «статус юридичної особи» сприятиме активізації діяльності різних організацій як другого, так і третього сектору, а також встановленню ефективних механізмів їх взаємодії у сфері задоволення соціальних, екологічних, культурних та інших інтересів громадян України.

Саме реалізація інтересів окремих соціальних груп є критерієм, що дозволяє визначити до якого виду юридичних осіб відносяться громадські об'єднання. У зв'язку з цим, О.М. Ващук справедливо відзначає, що «громадську організацію слід розглядати як юридичну особу приватноправового характеру, яка створюється на добровільних засадах, забезпечує представництво і реалізацію прав та інтересів приватних осіб, тобто носить громадський характер. Специфікою такої юридичної особи, як громадська організація є її некомерційний (неприбутковий) та корпоративний характер» [12, с. 132].

Важливим для налагодження взаємодії громадських об'єднань з бізнесом є визначення їх правової природи,

характерних ознак, серед яких М. В. Менджул називає: 1) ознаки, властиві їй як юридичній особі (організаційна єдність, державна реєстрація та цивільна правосуб'єктність, проявами якої є майнова відокремленість, виступ юридичної особи у цивільних відносинах від свого імені, самостійна майнова відповідальність та здатність бути позивачем або відповідачем у суді); 2) ознаки, притаманні громадським організаціям як підприємницьким товариствам (спеціальна правоздатність, неприбутковий характер діяльності та неприбутковість); 3) конститутивні ознаки, тобто необхідні й достатні для розкриття сутності громадської організації – мета створення і діяльності (громадські організації створюються для задоволення та захисту законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів) та членський характер громадських організацій [13, с. 353 – 354].

Крім того, громадська організація, що набула статусу юридичної особи, володіє широким колом прав, які М. В. Менджул класифікує на наступні види: «права організаційно-представницького характеру (право розповсюджувати інформацію; представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних органах, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях; проводити масові заходи (збори, мітинги, демонстрації тощо); право засновувати або вступати між собою в спілки (союзи, асоціації тощо) та ін.); цивільні права (майнові та особисті немайнові права)» [14, с. 147].

Цілком погоджуючись із запропонованою класифікацією, слід відмітити її невичерпність та неврахування інших галузево-правових прав громадських об'єднань зі статусом юридичної особи. Цей недолік є характерним для всіх досліджень, що не беруть до уваги з однієї сторони специфічну соціально-правову при-

роду цих інститутів громадянського суспільства, а з іншого – їх комплексний характер та можливість участі у різних правовідносинах. З метою подолання цієї прогалини і сприяння активізації діяльності громадських об'єднань, підвищення її ефективності шляхом набуття статусу юридичної особи, а також налагодження взаємодії з організаціями бізнес-сектору, на підставі аналізу та систематизації положень чинного законодавства України можна запропонувати таку комплексну класифікацію прав громадських об'єднань зі статусом юридичної особи:

1. конституційні права, зумовлені природою громадських об'єднань:

- право на вільне вираження своїх поглядів і переконань;

- право на свободу світогляду і віросповідання;

- право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію, зокрема про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі);

- право на свободу об'єднання та залучення нових членів;

- право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;

- право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;

- право звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами;

- право брати участь у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя;

- право на захист себе та своїх членів;

2. адміністративні права:

- право бути зареєстрованим та отримати статус юридичної особи;

- право одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації;

- право брати участь у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності;

- право брати участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»;

- право бути виконавцем державного замовлення відповідно до закону;

3. господарські та цивільні права:

- право на некомерційну господарську діяльність у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають ціннову визначеність;

- право бути учасником цивільно-правових, у тому числі договірних та банківських, відносин;

- право власності, інтелектуальної власності та інші майнові і немайнові права;

- право здійснювати підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню;

- право засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) засоби масової інформації;

4. трудові права (приймати, переводити та звільняти працівників тощо);

5. природо-ресурсні права (користуватись природними ресурсами та вступати у земельні, гірничі, лісові та водні відносини, а також відносини щодо використання й охорони рослинного і тваринного світу, територій та об'єктів природно-заповідного фонду, атмосферного повітря).

Втілення в практику наведених прав відбувається в межах конституційних, адміністративних, господарських, трудових та інших правовідносин, а у випадку порушення громадськими об'єднаннями положень чинного законодавства застосовується конституційно-правова, адміністративно-правова та цивільно-правова відповідальність. Однак, враховуючи специфіку діяльності цих суб'єктів, необхідно розширити перелік прав, передбачений Законом України «Про громадські об'єднання», конкретизувавши та унормувавши механізм їхньої реалізації та захисту.

При цьому, варто керуватись загальною тенденцією конституційно-правового регулювання діяльності об'єднань громадян, яка вбачається у збільшенні кількості прав, що забезпечують функціонування механізму взаємодії з органами публічної влади та підприємницькими організаціями. Відштовхуючись від сутності громадських об'єднань як інституту громадянського суспільства, який може створюватись юридичними особами приватного права, зокрема комерційними, можна виокремити такі напрямки їх взаємодії з бізнесом:

1) інституціоналізація соціально-правових інтересів бізнесу, зокрема у стабільному ринковому законодавстві, податкових нормах тощо;

2) сприяння соціалізації бізнесу шляхом його залучення до вирішення проблем окремих верств населення та задоволення різних суспільних потреб (яскраво проявляється у відносинах між профспілками та роботодавцями);

3) захист та представництво інтересів бізнесу під час взаємодії з органами публічної влади, узгодження їх позиції з певних питань в межах правозастосовної практики.

Стосовно форм здійснення такої взаємодії, слід відмітити використання на практиці засновницьких прав (створення громадських спілок) та договірні відносини. Цікавим прикладом останніх є форма договору зберігання транспортного засобу Громадської організації «Всеукраїнська спілка автомобілістів», яка пов'язана з членством у цьому громадському об'єднанні і серед умов договору містить порядок сплати членських внесків. Таким чином, у цього договору змішана природа, що дозволяє поєднати господарську діяльність громадського об'єднання, реалізацію його суспільно-корисної мети, із залученням до її виконання підприємницьких організацій.

Підсумовуючи можна зазначити, що налагодження ефективної взаємодії між громадянським суспільством та бізнесом за допомогою громадських об'єднань можливе у разі економізації конституційного законодавства, що у свою чергу сприятиме підвищенню рівня життя населення та розвитку Української держави. Подальші дослідження у сфері взаємовідносин між державою, громадянським суспільством та бізнесом мають сформувати ефективний механізм їх взаємодії.

Список використаних джерел

1. *Голенкова З. Т.* Гражданское общество в России / З. Т. Голенкова // Социс. – 1997. – № 3. – С. 29–35.
2. *Ткачук А. Ф.* Законодавство для третього сектору: необхідність та перспективи змін / А. Ф. Ткачук. – К., 2002. – С. 3–6.

3. *Гаєва Н. П.* Об'єднання громадян – суб'єкти конституційно-правових відносин / Н. П. Гаєва // Часопис Київського університету права. – 2007. – № 3. – С. 63 – 68.

4. *Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р.* // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.

5. *Рішення* Європейського Суду з прав людини по справі «Корецький та інші проти України» (Заява №40269/02) від 03.04.2008 р. // Офіційний вісник України. – 2009. – №69. – Ст. 2411.

6. *Москаленко А.* Новий Закон «Про громадські об'єднання» докорінно змінив правові та організаційні основи функціонування громадських об'єднань / А. Москаленко, Е. Анцут // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ngonet.org.ua/blog/info/282.html>

7. *Грудницька С. М.* Проблеми розвитку законодавства України про громадські організації: господарсько-правовий аналіз / С. М. Грудницька, Т. П. Руциньська // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 99–106.

8. *Руциньська Т. П.* Удосконалення законодавства про громадські організації у світлі євроінтеграції: господарсько-правовий аналіз / Т. П. Руциньська // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 31. Т. 2. – С. 60–64.

9. *Кравчук В. М.* Соціально-правова природа юридичної особи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 “Цивільне право; цивільний процес; сімейне право і міжнародне приватне право” / В. М. Кравчук. – Львів, 2000. – 16 с.

10. *Виграненко І. Г.* Конститутивні ознаки юридичної особи у теорії цивільного права / І. Г. Виграненко / Юриспруденція: теорія і практика. – 2006. – № 8 (22). – С. 30 – 40.

11. *Гайворонський В.* Інститут юридичної особи в проекті цивільного кодексу України / В. Гайворонський // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – № 2 (21). – С. 89 – 96.

12. *Конституційна держава та права людини й основоположні свободи: Україна та європейський досвід : монографія / [О. М. Ващук, І. О. Мазурок, В. В. Навроцький та ін.].* – Ужгород: Мистецька лінія, 2008. – 348 с.

13. *Менджул М. В.* Поняття та ознаки громадської організації: цивільно-правовий аспект / М. В. Менджул // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 43. – С 349 – 355.

14. *Менджул М. В.* Цивільно-правовий статус громадських організацій [Текст]: монографія / М. В. Менджул. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2010. – 200 с.

Олькіна О. В. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи як елемент взаємодії громадянського суспільства з бізнесом

У статті досліджено громадські об'єднання зі статусом юридичних осіб. Класифіковано права громадських об'єднань зі статусом юридичних осіб. Виокремлено напрямки взаємодії громадських об'єднань як інституту громадянського суспільства з бізнесом.

Ключові слова: громадське об'єднання, інститут громадянського суспільства, юридична особа, бізнес.

Олькина Е. В. Общественное объединение со статусом юридического лица как элемент взаимодействия гражданского общества с бизнесом

В статье исследованы общественные объединения со статусом юридических лиц. Классифицированы права общественных объединений со статусом юридических лиц. Выделены направления взаимодействия общественных объединений как института гражданского общества с бизнесом.

Ключевые слова: общественное объединение, институт гражданского общества, юридическое лицо, бизнес.

Olkina O. NGO with legal status as an element of interaction between civil society and business

The associations with the status of legal persons are considered in the article. The rights of associations with status of legal persons are classified. The article determines fields of cooperation between NGOs as civil society actors and business.

Key words: associations, civil society, legal person, business.